

biavimo perspektyvas, visgi pastebėjo, kad šiuo metu minėtos organizacijos išgyvena krizę. Daugelis jų priverstos permąstyti savo uždavinius, kelti sau naujus tikslus. Deja, šis procesas užsitęsė.

Baltijos šalių integracijos į ES ir Europos Tarybą galimybes apžvelgė Europos Komisijos delegacijos Lietuvoje vadovas Henrikas E. Schmiegelowas, Vokietijos URM atstovas Frederikas Holmas ir TSPMI dėstytojas Ramūnas Vilpišauskas. Pažymėtina, kad pranešėjai bei diskusijų dalyviai pasistengė nuosekliai aptarti svarbiausias ekonomines, socialines bei politines problemas, kylančias, integruojantis į Europos organizacijas.

Konferencijos pietų metu į jos dalyvius kreipėsi Lietuvos Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis, konferencijoje kalbėjo JAV ambasadorius Lietuvoje Jamesas Swihartas. Konferencijos dalyviai ir svečiai teigiamai įvertino jos darbą.

VLADAS SIRUTAVIČIUS

PILIETYBĖ IR VALSTYBIŲ TEISIŲ PERĖMIMAS

Europos Taryba, sukūrusi iki šiol efektyviausią žmogaus teisių apsaugos regioninį mechanizmą ir šiuo metu jungianti per 40 Europos valstybių (įskaitant Baltijos šalis), be žmogaus teisių apsaugos jau daugiau kaip 30 metų dirba pilietybės ir su ja susijusiose srityse. Tai pasireiškia įvairiapusės pagalbos valstybėms, ir pretenduojančioms į Europos Tarybos narius, ir neseniai priimtoms, teikimu, žmogaus teisių apsaugos monitoringu, konvencijų rengimu bei kt. Prie Tarybos veikia jos pagalbinė institucija *Europos Komisija į Demokratiją per Teisę*, labiau žinoma kaip *Venecijos Komisija*, kadangi ji, nors ir turinti pastovią būstinę Strasbūre, keletą kartų per metus rengia posėdžius Venecijoje. Į *Venecijos Komisiją* įeina visų Europos Taryboje dalyvaujančių valstybių atstovai.

Viena iš Venecijos Komisijos darbo formų yra vadinamieji Demokratijos Universiteto (UniDem) renginiai — tarptautinės konferencijos aptarti aktualiausius žmogaus teisių apsaugos klausimus. Vienas iš tokių renginių — seminaras tema *Pilietybė ir valstybių teisių perėmimas*, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (TSPMI) iniciatyva 1997 m. gegužės 16–17 d. vyko

Vilniuje. Nenuostabu, kad šiose konferencijose yra gausu dalyvių, nes visos valstybės tolydžio vis labiau suinteresuotos žmogaus teisių apsauga, kaip viena iš pagrindinių demokratijos realizavimo garantijų. Ypač tai pasakytina apie šalis, neseniai pradėjusias kurti teises valstybes.

Seminaro dalyvius sveikino Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas (jo sveikinimo kalbą perskaitė prezidento patarėjas teisės klausimais Armanas Abramavičius) bei Konstitucinio Teismo pirmininkas Juozas Žilys.

Seminaro metu greta kitų klausimų daug dėmesio buvo skirta naujų valstybių pozicijai dėl teisių perėmimo ir prisijungimo prie tarptautinių sutarčių žmogaus teisių srityje, pilietybės problemoms valstybių integracijos kontekste aptarti. Kadangi šios problemos yra aktualios ne tik Europos regionui, tad seminare be Venecijos Komisijos narių dalyvavo teisininkai daugiau kaip iš 20 valstybių. Po du atstovus buvo iš JAV ir Pietų Afrikos Respublikos.

Pirmasis seminaro posėdis *Šiuolaikinė pilietybės sąvokos esmė* buvo skirtas aptarti bendruosius pilietybės klausimus. Jame pagrindinius pranešimus skaitė profesoriai Michelis Rosenfeldas bei Frankas Hornas ir dr. Zenonas Petrauskas.

JAV Niujorko Benjaminio N. Cardozo Teisės mokyklos dėstytojo prof. M. Rosenfeldo pranešime *Pilietybė ir valstybingumas: istoriniai ir teoriniai aspektai* buvo aptarti šiuolaikinės pilietybės ir nacionalinės valstybės santykio istorinės šaknys, teoriniai šiuolaikinės pilietybės, pagrįstos lygybės principu, pagrindai bei analizuotos šiuolaikinės pilietybės teorinės doktrinos. Pranešėjo nuomone, šiuolaikinė globalizacijos tendencija daro pilietybę vis problematiškesniu reiškiniu nacionalinėse valstybėse. Šiuolaikinė pilietybė dėl vykstančių transnacionalizacijos bei besiplečiančių ekonomikos globalizacijos procesų pastaruoju metu tampa labiau skiriantis negu vienijantis veiksnys. Siekiant to išvengti, pranešėjo nuomone, reikėtų daugiau dėmesio skirti alternatyviems pilietybės modeliams, kadangi universali pilietybė vargu ar turi didesnių perspektyvų. Vienas iš tokių galimų modelių — diferencijuota arba „daugiasluoksnė pilietybė“, kuri galėtų suderinti globalinius, regioninius ir nacionalinius interesus.

Prof. Frankas Hornas iš Suomijos Šiaurės aplinkos apsaugos ir mažumų teisių instituto pranešime *Pilietybės koncepcija ir principai šiuolaikinėse Vakarų demokratijose* apžvelgė pilietybės doktrinos Vakarų šalyse formavimosi raidą, normatyvinę kompetenciją pilietybės srityje, pilietybės igijimo ir praradimo principus, dvigubos pilietybės

problema, pilietybės klausimų sprendimą valstybių teisių perėmimo atvejais, piliečių bei užsieniečių teisių santykį. Apibendrinamas pranešėjas išskyrė dvi šiuolaikines tendencijas Europoje. Pirmą — mažinant valstybių sienų įtaką, teisinius skirtumus tarp piliečių ir nepiliečių, įvedant bendrą valiutą, įstatymus, pasus. Antrą — suteikiant minėtiems dalykams didelę reikšmę, tuo pabrėžiant atkurtą politinę ir teisinę nepriklausomybę.

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto vyr. mokslo darbuotojas dr. Z. Petrauskas pranešime *Pilietybės klausimai naujose konstitucijose* aptarė Baltijos šalių, Ukrainos ir Rusijos konstitucijų normas pilietybės klausimais, taip pat šių valstybių atitinkamus įstatymus ir jų taikymo praktiką. Pranešime akcentuojama Baltijos šalių pozicija, kurią didelė dalimi apsprendė tai, kad jos nelaikė savęs Sovietų Sąjungos teisių perėmėjomis. Taip pat argumentuojama, kad Estijos ir Latvijos pilietybės politika, nors ir sukėlus tam tikrą tarptautinį rezonansą, atitinka (bent jau pastaruoju metu) Europoje priimtus standartus.

Antrajame seminario posėdyje buvo nagrinėjama tema *Tarptautinė teisė ir pilietybė*. Pirmąjį pranešimą *Tarptautinė teisė ir pilietybė* padarė dr. Rolandas Schaereras, Šveicarijos Federalinio teisingumo ir policijos departamento darbuotojas. Pranešime nagrinėtos tarptautinės teisės normos ir principai, kurių pagrindu suformuluotos pagrindinės naujos Europos pilietybės konvencijos projekto normos. Taip pat pranešime buvo aptarti bendrieji tarptautinės teisės principai ir normos, reguliuojančios pilietybės igijimą bei praradimą ir specifinės pilietybės problemos valstybių teisių perėmimo kontekste.

Europos žmogaus teisių komisijos nario dr. Egidijaus Bieliūno pranešime *Naujų valstybių pozicija dėl teisių perėmimo ir prisijungimo prie universalių ir Europos žmogaus teisių sutarčių: pilietybės klausimai* buvo aptariamoms bendros kai kurių Rytų ir Vidurio Europos valstybių problemos, susijusios su šių valstybių teisės harmonizavimu bei tarptautinės teisės implementavimu, prisijungimo prie tarptautinių sutarčių žmogaus teisių apsaugos srityje ypatybės, pilietybė žmogaus teisių kontekste, akcentuojamos praktinio šios srities tarptautinių sutarčių realizavimo problemos, ypač susijusios su švietimu bei adekvačios informacijos pateikimu visuomenei.

Trečiąjį seminario posėdį *Pilietybė atskirose valstybėse: lyginamasis požiūris*, pradėjęsio Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Aivarso Endzinšo pranešime *Valstybių teisių perėmimas, vals-*

tybių tęstinumas ir pilietybės klausimai: ypatingas Baltijos valstybių atvejis buvo aptartos istorinės sąlygos, kurios nulėmė Latvijos politiką pilietybės atžvilgiu po nepriklausomybės atkūrimo, įvairių politinių jėgų pozicija, formuojant šią politiką, jos derinimas su Europos standartais, komentuojami atitinkami Latvijos įstatymai, ypač 1994 m. Latvijos pilietybės įstatymas, natūralizacijos eiga po šio įstatymo priėmimo.

Europos Žmogaus teisių teismo teisėjo, buvusio Rusijos Konstitucinio Teismo pirmininko prof. Vladimiro Tumanovo pranešime *Rusijos pilietybė: sovietinės pilietybės perėmėja ar jos tęstinumas* buvo išnagrinėtas Rusijos pilietybės klausimas po TSRS žlugimo. Pranešėjo nuomone, Sovietų Sąjungos subyrėjimas neturėjo svarbesnės įtakos Rusijos pilietybei, kadangi Rusijos pilietybė egzistavo ir iki to laiko, tereikėjo tik priimti atitinkamus įstatymus. Todėl sąvokos „perėmimas“ ir „tęstinumas“ netaikytinos šioje teisinėje situacijoje, kadangi dabartinė Rusijos pilietybė nėra nei buvusios federalinės pilietybės paveldėtoja, nei jos tęstinumas ar perėmimas. Be to, egzistuoja esminiai skirtumai tarp buvusios Sovietų Sąjungos ir dabartinės Rusijos Federacijos pilietybės institutų, kadangi Rusijos pilietybė grindžiama visiškai kitais principais, atitinkančiais tarptautinės teisės standartus, ko negalima pasakyti apie Sovietų Sąjungą.

Vienos universiteto Lyginamosios teisės instituto darbuotojo dr. Tomislavo Borico pranešimas *Valstybių teisių perėmimas ir pilietybės klausimai buvusios Jugoslavijos respublikose* buvo skirtas ne tiek valstybių teisių perėmimo pasekmių pilietybės problemai tarptautinėje teisėje, kiek buvusios Jugoslavijos respublikų — Slovėnijos, Kroatijos bei dabartinės Jugoslavijos — pilietybės nacionalinių įstatymų normų, susijusių su valstybių teisių perėmimu, aptarimui. Taip pat šiame kontekste aptariamos ir buvusios Jugoslavijos Socialistinės Federacinės Respublikos pilietybės įstatymas. Pranešėjas išskyrė dvi problemas, atsiradusias dėl valstybių teisių perėmimo, kurias naujų valstybių įstatymai turėjo išspręsti: tai asmenys be pilietybės ir turintys dvigubą pilietybę.

Baltarusijos Konstitucionalizmo ir lyginamosios teisės studijų centro direktoriaus dr. Aleksandro Vaškevičiaus pranešime *Baltarusijos Respublikos pilietybė* buvo aptariami bendrieji Baltarusijos pilietybės principai, teisės normos, reguliuojančios pilietybės įgijimą bei praradimą, taip pat atitinkamos procedūros. Pranešėjo nuomone, Baltarusijos pilietybės įstatymai iš esmės atitinka tarptautinės teisės standartus.

Paskutinis seminaro posėdis buvo skirtas *Pilietybės ir valstybių integracijos* temai. Romos universiteto profesorius Giovanni Kojanecas pranešime *Europos pilietybė* analizavo Europos Sąjungos (ES) pilietybę. ES, pasak pranešėjo, nėra tarptautinės teisės subjektas, todėl sąvoka „sąjungos pilietis“ neatitinka visuotinai pripažintos pilietybės sąvokos. Sąjungos sutartyje vartojama pilietybės sąvoka apibrėžia tik ypatingą ją turinčių asmenų statusą, kuris juos atskiria nuo trečiųjų šalių piliečių. Šis statusas įtvirtina asmenų teises ir pareigas, kurios gali būti realizuojamos visose ES šalyse, nepriklausomai nuo turimos pilietybės. Pranešime taip pat aptartos specifinių Sąjungos piliečių teisių turinys.

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dėstytojas Jonas Masiokas pranešime *Lietuvos ir Europos Sąjungos piliečių statusas pagal Asociacijos sutartį* gvildeno individo bei teisės ir teisininkų vaidmenį Europos ekonominėje bei teisinėje integracijoje, bendrus Lietuvos ir ES piliečiams suteikiamo režimo standartus kitų tarptautinių sutarčių kontekste, pavyzdžiais panaudojęs Asociacijos sutarties normas. Pranešėjas taip pat gvildeno Asociacijos sutarties taikymo problemas, tokias kaip Lietuvos teisės sistemos suderinimas su ES teise, pastarosios viršenybės užtikrinimas nacionalinės teisės atžvilgiu, efektyvių priemonių jai realizuoti sukūrimas bei vienodas taikymas.

Pranešime *Pilietybės konstitucinės sąlygos pasaulinėje politikoje*, kurį perskaitė JAV Kreigtono universiteto (Omaha, Nebraska) profesorius Kennethas L. Wise'as, akcentuotos besikeičiančios pastarųjų metų tendencijos pasaulinėje politikoje, susijusios su sparčiai didėjančia tarptautinės bendrijos narių tarpusavio priklausomybe, verčiančia iš esmės peržiūrėti tokias nusistovėjusias sąvokas kaip suverenitetas ir pilietybė. Tai dar labiau supainioja viešųjų ir privačių santykių sferas ir išryškina galimus konfliktus. Anot pranešėjo, visa tai verčia permąstyti nusistovėjusius mitus, atsikratyti įsigalėjusių stereotipų. Pranešėjas, apžvelgęs pastarųjų metų teorines diskusijas šiais klausimais, daro išvadą, kad pasaulinės pilietybės modelis, kol kas daugiau egzistuojantis idėjiniu lygmeniu, turi perspektyvų.

Be pagrindinių pranešimų seminare vyko aktyvios diskusijos. Vienas iš plačiausiai svarstytų klausimų buvo Europos Konvencijos dėl pilietybės projektas. Diskusijas šiuo klausimu ypač pagyvino tai, kad jose dalyvavo Europos Tarybos ekspertų komitetui pilietybės klausimais rengiant konvencijos projektą pirmininkavę italas G. Kojanecas ir šveicaras R. Schaereras.

Seminaro rengėjai ir svečiai teigiamai įvertino seminaro darbą, kuris, reikia tikėtis, nebus vienintelis Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto bei Venecijos Komisijos bendras renginys. Be to, Venecijos Komisija seminare skaitytus pranešimus išleis atskiru leidiniu prancūzų ir anglų kalbomis.

JUOZAS VALAITIS

AMSTERDAMO SUTARTIS IR LIETUVOS GALIMYBĖS

1997 m. lapkričio 7 dieną Vilniaus universiteto Senato salėje įvyko konferencija *Amsterdamo sutartis ir Lietuvos pasirengimas narystei Europos Sąjungoje*. Šios konferencijos organizatoriai — Europos integracijos studijų centras, Europos Komisijos delegacija, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas bei Užsienio reikalų ministerija. Konferencijoje buvo skaitomi pranešimai Europos Sąjungos (ES) dabarties ir jos reformų klausimais, nagrinėjama Lietuvos stojimo į ES problematika, diskutuojama kitais aktualiais klausimais.

Europos integracijos studijų centro direktorius Gediminas Vitkus savo pranešime *Europos Sąjunga XX a. pabaigoje: imperija, federalizmas, federacija ar unikumas?* mėgino atsakyti į klausimą, į koki valstybių darinį XX a. pab. išsivystė ES ir apibendrindamas bandė paaiškinti, kodėl naujų narių priėmimas yra toks sudėtingas. Anot pranešėjo, skiriami du pagrindiniai požiūriai į ES: federalizmas ir tarpvyriausybiškumas. Pasak federalizmo atstovų, ES funkcionuoja daugiau kaip federacija — ir ES institucijos, ir šalių-narių vyriausybės veikia pagal numatytą kompetenciją. Antrojo požiūrio šalininkai prioritetą teikia valstybės suverenitetui — bendradarbiavimas tarp valstybių turėtų apimti tik bendrus interesus. Šios teorijos nėra visiškai tikslios. Jos atsiriboja nuo išorės sąlygų, kurios turėtų stipriai įtakoti nacionalinių interesų įgyvendinimą.

Pranešėjo nuomone, ES tiktų vadinti unikalia valstybių sambūvio forma, kuriai su tam tikromis išlygomis būdingi konsensualinės demokratijos bruožai — fiksuota teritorinė ir organizacinė segmentų autonomija, elitų atstovų klubas arba kartelis, veto teisė, proporcingas